

DÜRRENMATT'IN "ŞÜPHE" ADLI POLİSİYE ROMANINDA KURGU VE ÜSLUP¹

STRUCTURE AND STYLE IN DÜRRENMATT'S CRIME NOVEL SUSPICION

Betül YALÇINKAYA AKÇİT

Arş. Gör. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, byalcinkaya@ankara.edu.tr

Öz

İlk örnekleri 19. yüzyılda görülen polisiye romanların ortaya çıkışıyla birlikte günlük hayattan gerçeklerin ve toplumsal olayların polisiye romanlarda işlendiği görülmektedir. Polisiye romanlar hızlı tüketilmeleri ve genelde yazarlarının edebî kaygı gütmeyişi gibi sebeplerle yığın edebiyatı altında değerlendirilmiştir. Böyle olsa da okurun polisiye romandaki aktif katılımı, başından sonuna içinde yer aldığı kovalamaca ve sonunda suçlunun adaletle teslim edilmesi, okura belki de diğer romanlarda bulamadığı bir okuma zevki verdiğinden, polisiye romanların popülerliği 21. Yüzyılda bile devam etmektedir. Önemli bir edebiyatçı ve oyun yazarı olan Friedrich Dürrenmatt da maddi kaygılar nedeniyle polisiye roman yazmıştır. Dürrenmatt, yazdığı polisiyelerle türün şablon özelliklerinin sınırlarını aşmış ve türe yeni bir soluk getirmiştir. Polisiyelerinde kullandığı üslup da eserlerinin yığın edebiyatı altında yer alan polisiye romanlardan farklılaşmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, Dürrenmatt'ın "Şüphesiz" (1951) adlı polisiye romanı iki aşamada incelenmiştir. Birinci inceleme aşamasında söz konusu roman, klâsik polisiye anlatıların kurgusal özelliklerine göre incelenmiş ve bu özelliklerle örtüşen ya da onlardan ayrılan yerleri gösterilmiştir. İkinci aşamada ise roman edebî metinlerde üslubu belirleyen unsurlara göre ele alınmıştır. Sonuçta Dürrenmatt'ın "Şüphesiz" adlı polisiye romanının klâsik polisiye anlatıların kurgusal özelliklerinden farklılaştığı ve taşıdığı üslup özellikleriyle yığın edebiyatı altında değerlendirilemeyeceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Abstract

Since the emergence of the first samples of detective novels in the 19th century, it can be observed that themes of these novels were adapted from the daily life and social sphere. Since they are consumed in a short time and the authors do not generally pursue a literal concern, detective novels have been considered as a part of trivial literature. Since the reader's active participation in the novel, particularly in the chase throughout the novel, and bringing the culprit to justice eventually give a distinct pleasure to the readers- an experience that they might not find in other genres-, detective novels are still popular in the 21st century. Friedrich Dürrenmatt, an important litterateur and playwright, also wrote detective novels due to financial concerns. Thanks to his detective novels, Dürrenmatt overstepped the template features of the genre and brought a new breath to it. In this study, Dürrenmatt's detective novel, Suspicion (1951) is examined in two parts. In the first part, Suspicion is analysed in detail according to the fictional features of classical crime narratives, and the points overlapping with those features or different from them are highlighted and discussed. In the following part, the novel is analysed according to the elements that determine the style of literary texts. This study argues that Dürrenmatt's detective novel differs from the fictional features of classical crime narratives through an analysis of its stylistic features, and that his novels are not likely to be evaluated under trivial literature.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Eylül 2019
Kabul edildiği tarih: 4 Aralık 2019
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2019

Article Info

Date submitted: 1 September 2019
Date accepted: 4 December 2019
Date published: 25 December 2019

Anahtar sözcükler

Friedrich Dürrenmatt; Polisiye Roman; Üslup; Yığın Edebiyatı; Şüphesiz

Keywords

Friedrich Dürrenmatt; Crime Novel; Style; Trivial Literature; Suspicion

DOI: 10.33171/dtcjournal.2019.59.2.19

Giriş

Polisiye romanın popülerliği ve çok sevilmesi, uzun süre edebî tür olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmalarıyla tezat oluşturmuştur. Yığın edebiyatı içerisinde yer alan popüler romanlar arasında en çok okunan türün polisiye olduğunu belirtmek gerekir. Bunun en büyük sebebi, günlük hayattan gerçeklerin ve

¹ Bu makale, Betül Yalçinkaya Akçit tarafından Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda, Prof. Dr. M. Osman Toklu danışmanlığında hazırlanan "Dürrenmatt'ın Polisiye Romanlarında Üslup Özellikleri" başlıklı, yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

toplumsal olayların polisiye romanlarda işlenmesidir. Bu sebeple de okurun bu türe olan ilgisi azalmamaktadır. Hatta Chesterton (95), en eski ve tek halk edebiyatı türünün dedektif romanı olduğunu öne sürmektedir. Okur, kendi günlük hayatı içerisindeki akışa hâkimdir ve karşılaşabileceği muhtemel sorunlarla nasıl baş edeceğini bilmektedir. İş hayatı, iş yeri, çalışma arkadaşı kavramlarına yabancı değildir, hayatı rutinleşmiştir. Bu yüzden ona gizemli gelecek olgulara ihtiyaç duymaktadır. Tam da bu noktada polisiye romanlar bu ihtiyacı türün gereği olan gizemli ve bulmacalı yapısıyla karşılamaktadır (Proll 502).

Okur, anlatıcının anlattıkları doğrultusunda suçu aydınlatmaya ve her bir ipucuyla suçluyu adalete teslim etmeye yaklaşmaktadır. Okurun tüm roman boyunca sergilediği aktif katılım, yani baştan beri içinde yer aldığı kovalamaca ve sonunda suçlunun adalete teslim edilmesi ona belki de diğer romanlarda bulamadığı bir okuma zevki vermektedir.

Polisiye romanların edebî değer taşımadığı, yığın edebiyatı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği, üstelik bu türün bir çeşit vakit kaybı olduğu çeşitli eleştirmenlerce öne sürülen ve polisiye romanın hak ettiği değeri görmediğini ortaya koyan düşüncelerdir. Hak vermek gerekir ki polisiye romanların sahip olduğu kurgusal şablon ve dedektif karakterlerinin basmakalıp özellikleri, polisiye romanlarda cinayet ya da suçların işleniş şekillerinin benzer olmasına sebep olmaktadır. Buna rağmen okur tarafından çok tercih edilen polisiye roman türü, bu başarısını sahip olduğu bulmacalı, gizemli ve sürükleyici özelliklerine borçludur.

Roman boyunca dedektifle birlikte suçluyu kovalayan, ipuçlarını bir araya getiren, şüphelileri sorgulayan okur, romanın sonunda nefes kesici mücadelesinin, sabrının ve zekâsının ödülünü alan dedektifin başarısına ortak olmaktadır. Roman boyunca yapılan çözümlenmeler ve ortaya çıkan ipuçlarından edinilen yeni bilgiler sayesinde okur da dedektifle birlikte katili yakalamanın mutluluğuna ulaşmaktadır. Romanın sonunda okurun başarıya ulaşması ve gösterdiği çabanın böylece ödüllendiriliyor olması, polisiye romanları diğer türlerden ayırmakta ve belki de bu sebeple okuru her daim cezbetmektedir.

Polisiye, konusu suç olan edebî eserleri tanımlamak için kullanılan bir üst kavramdır. Bu kavram altında üç polisiye türü yer almaktadır: suç romanı, dedektif romanı ve gerilim romanı. Bu sayılanların her biri için polisiye roman adlandırması da yapılabilir. Dedektif romanı ile suç romanı birbirine oldukça yakın iki alt türdür, ancak ayırt edildikleri önemli bir nokta bulunmaktadır. Suç romanı odak noktasında suç olgusunu işlerken – ki bu yüzden suç romanı denmektedir –

dedektif romanının odak noktasında suçu aydınlatan dedektif yer almaktadır. Gerilim romanı ise suç romanı ve dedektif romanından kısmen farklılaşarak odak noktasına bilinen bir suçlunun kovalanma sürecini almıştır (Vikman 23).

Alman edebiyatı içerisinde daha çok tiyatro yazarlığıyla ön plana çıkan Friedrich Dürrenmatt da yazarlık hayatının bir döneminde maddi sebeplerle polisiye romanlar yazmıştır. Dürrenmatt 1950 yılında *Yargıç ve Celladı'yı*, 1951 yılında “Şüpheli”yi ve 1958 yılında son polisiye romanı olan *Yemin*'i kaleme almıştır.

Dürrenmatt, polisiye romanlarını yazdığı dönemde maddi sıkıntılar yaşadığına ve bu sebeple polisiye roman yazmayı tercih ettiğine, Daniel Keel ile birlikte çalışıp yayına hazırladığı *Über Friedrich Dürrenmatt (277)* adlı kitapta değinmiştir. Yazarın sadece maddi kaygılar nedeniyle yazdığı polisiye romanların bu türe yeni bir soluk getirmesi elbette ki araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bunun sebebinin ise Dürrenmatt'ın (68 v.i) *Theaterprobleme* adlı denemesinin sonunda yaptığı tartışmayla anlamak mümkündür. Dürrenmatt, dönemin sanat anlayışıyla ilgili düşüncelerini ortaya koyduktan sonra, polisiye roman yazmakla, sanatı hiç kimsenin beklemediği bir alanda icra etme fırsatının oluşacağı sonucuna varmaktadır. Bu ifadeden hareketle Dürrenmatt, belirli bir şablona bağlı kalmadan ve yığın edebiyatı içerisinde yer almayacak polisiye romanlar üretmenin mümkün olabileceğini savunmuştur.

İlerleyen başlıklar altında Dürrenmatt'ın “Şüpheli” adlı polisiye romanı, klâsik polisiye anlatıların kurgusal özelliklerine göre ve edebî metinlerde üslubu belirleyen unsurlara göre incelenecektir.

Klâsik Polisiye Anlatıların Kurgusal Özellikleri

Klâsik polisiye anlatıların kurgusal özellikleri incelenirken anlatım tekniği ve özellikleri, özellikle dedektif, dedektif yardımcısı ve suçlu gibi karakterlerin özellikleri ile Van Dine, Knox ve Chandler'in ortaya koyduğu belirli ilkelerin oluşturduğu türün şablon özellikleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca Klâsik bir dedektif romanının tipik yapısını oluşturan içerikle ilgili temel unsurlar büyük önem taşımaktadır. Bunları Nusser (22) üç maddede bir araya getirmiştir: a) Gizemli suç (Cinayet), b) Suçlunun aranması, olayın yeniden canlandırılması, vakanın sebeplerinin aydınlatılması, c) Çözüm ve suçlunun cezalandırılması.

Dedektif romanının yapısı sabittir ve yukarıda anılan üç unsur üzerine kurulmuştur. *Fairplay* ilkesine göre okurun dedektifle paralel olarak olayları çözümleyebilmesi ve sonuca ulaşabilmesi için yazarın çok sayıda önemli ipucunu

okura sunması gerekmektedir. Ancak, yazar bunun o kadar da çabuk gerçekleşmesini istemediğinden romanda çok sayıda yanıltıcı ipucuna da yer vermektedir.

Dedektif romanının en önemli kurgu özelliği ise suçun, olayların en başında gerçekleşmiş olmasıdır. Bu sebeple, yukarıda sayılan üç temel unsurdan ikincisinde okur, ancak son bölümde ortaya çıkacak olan suçlunun aranmasında dedektife eşlik eder. Olay kurgusu, uzun soluklu olduğu kadar artan ve son olarak da suçlunun ortaya çıktığı anda doruğa ulaşan bir heyecan üzerine tasarlanmıştır. Suerbaum (89) bu noktada hem çözümleyici hem de zaman dizinsel yapı içerisinde yer alan iki tür heyecandan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, birbirini izleyen ve bir yere varan olaylar zincirine bağlı bir sonraki olayda yaşanacak *heyecandır*. Diğeri ise romanda gerçekleşmiş ancak henüz etraflica okura sunulmamış olayların *gizemi* ve *bulmacasına* dayanmaktadır. Suçlunun ortaya çıkmasıyla birlikte heyecan sona erer ve hikâye de böylece son bulur. Olayların tamamı vakanın çözülmesi üzerine kurulduğundan, vakayla bağlantılı olmayan ikinci bir olay zinciri, örneğin bir aşk hikâyesi, roman kurgusuna dâhil edilmemektedir (a.g.e. 91). Bu bağlamda okura suçun çözümlenmesinde yardımcı olmayacak detaylara, örneğin uzun karakter tasvirleri ya da derinlemesine karakter analizlerine klâsik dedektif romanlarında yer verilmemektedir.

Dedektif romanlarında kişiler iki başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar araştırmacı kişiler ve şüphelilerdir. Şüpheliler, araştırmacı kişilerden sayıca daha fazladır. Ayrıca önemli kişilerden olan suçlu ve kurban da şüpheliler arasındadır.

Van Dine, Knox ve Chandler'e Göre Polisiye Yazım İlkeleri

S. S. Van Dine'in polisiye yazımına ilişkin altın kuralları *Twenty rules for writing detective stories* (Polisiye Roman Yazmanın Yirmi Kuralı) başlığıyla 1928 yılında *American Magazine*'de yayımlamıştır. Dergide S. S. Van Dine mahlasını kullanan Willard Huntigton Wright bu yazısında polisiye romanı entelektüel bir oyun olarak nitelemektedir. Polisiye yazmanın belirli kurallara tabi olduğunu savunmaktadır. Van Dine'in (26-30) belirlediği ilkeler şu şekildedir:

Dedektifin gizemi çözme aşamasıyla ilgili okurdan hiçbir bilgi ya da ipucu gizlenmemeli, ipuçları okura olduğu gibi aktarılmalı ve açıklanmalıdır, yani bütün ipuçları açık bir şekilde ifade edilmeli ve tanımlanmalıdır. Suçlunun, detektifi yanıltmaya yönelik çabalarının dışında yazarın okuru yanıltmaya çalışmak için kurnazlıklar yapma hakkı yoktur. Kesinlikle vakanın çözümlenmesine

odaklanılmalı, aşkla ilgili unsurlara yer verilmemelidir. Çünkü önemli olan bu tür ilişkileri konu almak değil, suçluyu adaletin ellerine teslim etmektir. Suçlu hiçbir zaman detektifin kendisi veya resmî soruşturmacılardan biri olmamalıdır, aksi takdirde yazar hilekârlığa başvurmuş olur. Suçlu, mantıklı önermeler sonucunda tespit edilmelidir. Her dedektif romanında suç araştırana tek bir dedektif yer almalıdır. Romanda dedektif olarak yer alan karakterin, romanın dedektifi sayılabilmesi için ise o karakterin dedektiflik görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Onun görevi, okuru suçlu işleyen kişiye götüreceği ipuçlarını büyük bir titizlikle toplamak ve suçluyu ortaya çıkarmaktır.

Bu noktada dedektif romanında suç olarak nitelendirilecek vaka bir cinayettir ve bu nesnel yöntemlerle çözümlenmelidir. Suçlu, okurun daha önceki bölümlerde karşılaştığı bir karakter olmalıdır. Dedektif için geçerli olan teklik ilkesi suçlu için de geçerlidir. Suçun işlenmesine yardım eden kişiler bu teklik ilkesini bozmamaktadır. Mafya gibi toptan suç örgütleri tek bir kişi tarafından işlenen cinayetin büyüleyiciliğini bozacağından dedektif romanında yer almamalıdır. Polisiyenin istenen başarıya ulaşması için gereksiz detaylardan ziyade orijinal çözümler geliştirilmelidir. Örneğin sigara izmaritinin cinsinden suçluyu bulmak, suçlunun bir ikizinin bulunması, kelime oyunları ile suçlunun ortaya çıkarılması yetersizdir ve yazarın amatörlüğünün bir göstergesidir.

Van Dine'den bir yıl sonra, 1928 yılında, Knox da (7) önce dedektif öyküleri yazmış, sonra da polisiye yazımı için bir polisiye roman şablonu oluşturacak on emri kaleme almıştır. Bu on emir bir araya getirilecek olursa bir polisiye roman şablonu ortaya çıkmaktadır. Buna göre kısaca suçlu üzerinde durulmalı, ancak okur onu düşüncelerini önceden tahmin edebilecek kadar tanımamalıdır. Doğaüstü ve sıra dışı olaylar anlatımın dışında tutulmalıdır. Gizli oda veya geçitlere sadece bir defa yer verilebilir. Yeni bir zehir ya da bilinmeyen başka bir olgunun varlığı asla uzun bilimsel açıklamalara dayandırılmamalıdır. Ancak dedektifin sonuca varması tesadüfen ya da sezgisel de olmamalıdır. Dedektifin kendisi olayı çözümlerken suç girişiminde bulunmamalı ve her ipucuna dair açıklama yapması gerekmektedir. Literatürde Watson tipi olarak adlandırılan dedektif yardımcısı düşüncelerini kendine saklayabilmeli ve zekâsı okurun altında olmamalıdır. Knox, kişiler için de belirli ilkeler ortaya koymuştur. Örneğin karakterlerin hiç biri Çinli olmamalıdır ve ikizlere ya da benzerlere okur hazır olmadan yer verilmemelidir.

Chandler da 1931 yılında (akt. Roloff ve Seeblen 25-30) on maddede polisiye romanın temel özellikleri hakkındaki görüşlerini aktarmıştır. Ona göre polisiye, olayın koşullarını ve aydınlatılmasını inandırıcı bir şekilde gerekçelendirmelidir. Çünkü ona göre inandırıcılık bir üslup sorunudur. Kurmaca, hayal ürünü zehirler ya da yanlış dozun sebep olduğu ölümlere yer verilmemelidir. Eğer dedektif eğitilmiş bir polis memuruysa bunun gerektirdiği şekilde davranmalıdır. Roman kişileri, mekânı ve atmosferi gerçekçi olmalıdır. Gizemlilik unsurunun yanı sıra kurgu mantıklı işlemeli ve olaylar açıklanabilir olmalıdır. Ancak gizem, okur tarafından kolayca çözümlenmemeli ve çözümlene alternatifleri bulunmamalıdır, yani vaka salt yazarın dedektifle okura sunduğu yöntemle çözümlenmelidir. Kurgunun sonunda ise okura karşı dürüstlük korunarak katil mutlaka cezalandırılmalıdır.

Edebî Metinlerde Üslubu Belirleyen Unsurların İncelenmesi

Bernhard Sowinski ise 1991 (91-130) yılında yayımlanan *Stilistik* adlı kitabında edebî metinlerde üslup inceleme yöntemleri üzerinde durmuştur. Polisiye romanların üslup incelemesinde de yol gösterici olacak üslup unsurlarını farklı kategorilere ayırmaktadır. Öncelikle edebî metin yazarlarının sözcük seçimine dikkat edilmelidir. Daha sonra üslup bakımından farklılaşmış söz dağarcığında yer alan sözcükler tespit edilmelidir. Son olarak ise bu sözcüklerin üstlendikleri işlevler ortaya koyulmalıdır.

Üslup bakımından farklılaşmamış, yani normatif olan söz dağarcığı, bir dilin istatistiksel olarak en sık kullanılan sözcüklerini içermektedir. Bu söz dağarcığı üslup değeri taşımamaktadır ve toplumun her kesiminde eşit düzeyde anlaşılabilirliğe sahiptir. Üslup bakımından farklılaşmış sözcükler ise edebî metin incelemelerinde yol gösterici olduğundan, bunların tespiti için Sowinski, belirli alt başlıklar ortaya koymaktadır: çağa özgü sözcük kullanımı, belirli bir bölgeye özgü sözcük kullanımı, belirli bir gruba özgü sözcük kullanımı, yabancı sözcük kullanımı ve kalıplaşmış sözcük dizilerinin kullanımı. Sowinski, sözcük düzeyinden sonra bir de cümle düzeyinde bir üslup analizinin gerekliliğini savunmaktadır. Bu nedenle söz dizimsel bağlamda cümlenin kapsamı, türü, yapısı ile cümle öğelerinin yerinin incelenmesi ve norm dışı kullanımlarının tespit edilmesiyle üsluba etki eden unsurların ortaya çıkacağını belirtmektedir.

Sowinski'nin edebî metinlerde üslubu belirleyen unsurların incelenmesinde ortaya koyduğu kategorilerden sonuncusu ve belki de en önemlisi ise metinde yer alan edebî sanatların incelenmesidir. Yazar, edebî sanatların kullanımıyla okurun

zihninde oluşan imgeler sayesinde iletilmek istenen mesajı somutlaştırır ve kuvvetli bir anlatım ile yüksek bir üslup düzeyine ulaşır.

Dürrenmatt'ın “Şüphe” Adlı Polisiye Romanının Klasik Polisiye Anlatıların Kurgusal Özelliklerine Göre İncelenmesi

Bu çalışmada Friedrich Dürrenmatt'ın 1951 yılında yayımladığı ve iki ana bölümden oluşan ve her biri kendi içinde yeniden başlıklandırılmış “Şüphe” adlı polisiye romanı örnek eser olarak seçilmiştir. Dürrenmatt, “Şüphe” adlı romanında, dıştan bakış açılı/dış odaklayımlı dış öyküsel anlatıcıyı (extradiegetisches heterodiegetischer Erzähler) (Schmid 83) kullanmıştır. Yansız bir o-anlatıcı tarafından anlatılan romanda yer alan karakterler, romanın heyecanını ve bulmacanın merakını canlı tutabilmek için çoğunlukla dış odaklayım yoluyla anlatılmıştır. Romanın ikinci ana bölümüne geçildiğinde iç odaklayımın (intradiegetisch) arttığı görülmektedir.

Zaman dizinsel olarak Dürrenmatt'ın ikinci polisiye romanı “Şüphe”nin polisiye romandan uzaklaştığı görülmektedir. Romanın dedektifi Bärlach ameliyat olmak üzere olan yaşlı ve yetersiz bir dedektif olarak sunulmaktadır. Eserin odak noktası dedektifin araştırma süreci değil suçlunun ruhsal-düşünsel özelliklerinin ve yeteneklerinin tüm görüntüsünün gözler önüne serilmesidir. Dedektif ile suçlu arasındaki gelgit, klâsik polisiye anlatılarda olduğu gibi gizli bir biçimde değil, ikisi arasında açık bir meydan okumaya dönüşmüştür, bu özellik de eseri klâsik polisiye anlatı kurgusundan uzaklaştırmaktadır.

Romanın dedektifi olan Bärlach'ın eser içerisinde yardım almak zorunda kalması da onu klâsik polisiye anlatılardaki dedektiflerden ayırmaktadır. Dedektifin ortaya çıkması için gerekli ön koşullardan biri olan cinayet ya da suç mahalli, “Şüphe”de yer almamaktadır. Bunun yanı sıra dedektif Bärlach, “Şüphe”de tanıtılmamış ve daha ilk sahnede romanda yer almıştır. Öyle ki romanın ilk sözcüğü Bärlach'tır. Bu açılardan bakıldığında “Şüphe”nin klâsik polisiye anlatıların kurgusal özelliklerine bu yönüyle de uymadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak vurgulamak gerekir ki, “Şüphe” romanı “Yargıç ve Celladı” romanının devamı niteliğindedir. Bärlach, Dürrenmatt okurunun tanıdığı bir figür olsa da dedektifin ortaya çıkması için gerekli ön koşulun sağlanmadığı görülmektedir.

“Şüphe”de oldukça sık rastlanan bir klâsik polisiye anlatı unsuru yer almaktadır: Kilitli oda. Ancak dedektif Bärlach suçlu Dr. Emmenberger'i yakalamak için ona tuzak kurmaya çalışırken yazar Fortschig'in kilitli odada öldürülmesine

sebeptir. Bu durum klâsik polisiye anlatılarda yer almaması gereken bir unsur olduğundan yine şablon dışı bir kurgu özelliği ortaya çıkmaktadır. Bir diğer örnek ise dedektif Bärlach'ın kendi adalet anlayışı neticesinde arkadaşı Gulliver'in Nazi savaş suçlularının izini sürüp onları öldürmesine göz yummasıdır. Her iki durumda da Dürrenmatt, dedektifin sahip olması gereken adalet anlayışını farklı yorumlayıp roman dedektifine adaletli olmayan ve yasalara uygun davranmayan bir karakter kazandırmaktadır.

Bärlach, "Şüphe"de nihai bir yenilgiye uğramaktadır. Tüm roman boyunca rakibini yenmeye yaklaşacak hiçbir gerçek fırsat ortaya çıkmadığından "Şüphe"de dedektifin içinde bulunduğu zayıflık gözler önüne serilerek klâsik polisiye anlatılarda yer alması gereken dedektifin özellikleri tamamen bozulmuştur.

Dürrenmatt, Gulliver ve cüce karakteriyle Jonathan Swift'in 1726 yılında tamamladığı *Gulliver'in Gezileri* (Klotz 551) arasında bir tür metinlerarası ilişki kurmakta ve böylece eserin edebî zenginliğinin daha belirgin hâle gelmesini sağlamaktadır.

Klâsik polisiye anlatılardaki katilden farklı olarak Dr. Emmenberger kadenci ve nihilist bir karakterdir. Dr. Emmenberger, hekim olması sebebiyle de Nazi toplama kamplarında görev yapmış Josef Mengele gibi hekimleri çağrıştırmaktadır. Dr. Emmenberger'in, Dr. Nehle'yle kimlik değiştirmesi ve Dürrenmatt'ın bu iki doktor arasında kurduğu ilişki, yani suçlunun bir ikizi olması durumu, klâsik polisiye anlatıların fairplay ilkesine aykırıdır.

Dürrenmatt'ın "Şüphe" adlı polisiye romanında dikkat çekici unsurlardan biri de romanda Watson figürünün yer almamasıdır. Birçok klâsik polisiye roman unsurunu ihlal eden Dürrenmatt, klâsik polisiye anlatı şablonuna tamamen bağlı kalmadan ancak bu şablondan tamamen de uzaklaşmadan polisiye yazılabileceğini ortaya koymaktadır. Dürrenmatt'ın bu eseri sahip olduğu kurgusal özellikler sebebiyle klâsik polisiye anlatıların şablon özelliklerine uymamaktadır, ancak örneklendirilen kurgusal farklılıklarla polisiye roman türüne yeni bir bakış açısı getirdiği düşünülmektedir.

Ulrike Götting, Stefan Riedlinger ya da Sanna Vikman gibi araştırmacılar Dürrenmatt'ın eserlerini klâsik polisiye anlatıların şablon özelliklerine göre incelemişler ve temelde benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Ancak bu sonuçlar incelenen eserin yığın edebiyatı altında değerlendirilemeyeceği görüşünü yalnızca

kısmen desteklemektedir. Bu sebeple, “Şüphe”, üslup özellikleri bakımından da incelenecek ve edebî değer taşıdığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Dürrenmatt’ın “Şüphe” Adlı Polisiye Romanında Üslubu Belirleyen Unsurların İncelenmesi

Dürrenmatt’ın ikinci polisiye romanı olan “Şüphe” Sowinski’nin edebî metinlerde üslubun belirlenmesine ilişkin yöntemine göre incelendiğinde sözcük seçimi başlığı altında, yazarın çağa özgü sözcük seçiminde Ortaçağ’a ait sözcükler kullandığı görülmektedir. Bunlar: “*Ritter*” (şövalye) ve “*Drache*” (ejderha) (DVD, 117)² dir. Aynı şekilde eserde Nazi dönemine ait “*Nazi*” (Nazi) (DVD, 5), “*Häftling*” (tutuklu) (DVD, 5), “*Lagerarzt*” (toplama kampı doktoru) (DVD, 5), “*Konzentrationslager*” (toplama kampı) (DVD, 5), “*Kriegsverbrecher*” (savaş suçlusu) (DVD, 67) gibi sözcükler de yer almaktadır. Bunlar, Hitlerin iktidarda olduğu dönemde Nasyonal Sosyalistlerin rütbelerini ya da tutuklularını tanımlamak için kullanılan sözcüklerdir.

“Şüphe”de belirli bir bölgeye özgü sözcük kullanımına örnek olarak Bern lehçesine ait “*Miuchmäuchterli*” (süt taşınan kap) (DVD, 67) ya da “*Grüebäch*” (Selam) (DVD, 67) gibi sözcükler gösterilebilir. Bern lehçesine ait olan, üslup düzeyini bölgesel düzeye indirgeyen ve o lehçeyi bilmeyen okurun anlayamayacağı sözcükler aracılığıyla Dürrenmatt, Bern bölgesinin yerel ve toplumsal renklerini aktarmakla birlikte okurun lehçe konuşturulan karakter hakkında fikir sahibi olmasını da sağlamaktadır.

Kriminoloji alan dili, “Şüphe”de ağırlıklı olarak kullanılmasa da bu alan diline ait “*der Verdächtige*” (şüpheli) (DVD, 8), “*der Verdacht*” (şüphe) (DVD, 8), “*Fotografie*” (fotoğraf) (DVD, 8), “*Tatsache*” (olay) (DVD, 8), “*Verbrechen*” (suç) (DVD, 11), “*Kriminalist*” (kriminolog) (DVD, 12) “*Massenmörder*” (seri katil) (DVD, 13), “*Beweis*” (kanıt) (DVD, 91) gibi adlar, “*verdächtigen*” (şüphelenmek) (DVD, 8), “*zugeben*” (itiraf etmek) (DVD, 11), “*überprüfen*” (soruşturmak) (DVD, 11) gibi eylemler ve “*fragwürdig*” (şüpheli) (DVD, 10) gibi önadlar yer almaktadır.

Dürrenmatt bu romanında edebiyat ve dil bilimi alanlarına ait “*Spitzname*” (lakap) (DVD, 10), “*Übername*” (takma ad) (DVD, 10), “*Kehrreim*” (nakarat) (DVD, 9) gibi sözcüklere yer vermekle birlikte ağırlıklı olarak tıp dünyasına ait “*Visite*” (vizite) (DVD, 5), “*Arzt*” (doktor) (DVD, 5), “*Spital*” (hastane) (DVD, 5), “*Bauchoperation*”

² Bu çalışmada üslup incelemesi için eserin Türkçe çevirisi yol gösterici olmayacağından eserden yapılan alıntılar eserin orijinali olan Almancasından yapılmıştır. Çalışma içerisinde ilgili kaynağın orijinal adı olan *Der Verdacht*, DVD kısaltmasıyla gösterilmiştir.

(*mide ameliyatı*) (DVD, 5), “*Narkose*” (*narkoz*) (DVD, 5), “*der Kranke*” (*hasta*) (DVD, 5), “*Kittel*” (*önlük*) (DVD, 5), “*Puls*” (*nabız*) (DVD, 6), “*Untersuchung*” (*muayene*) (DVD, 6), “*Schwester*” (*hemşire*) (DVD, 6) gibi adlar ile “*operieren*” (*ameliyat etmek*) (DVD, 7) ve “*spezialisieren*” (*uzmanlaşmak*) (DVD, 10) gibi eylemleri kullanmıştır. Romanın neredeyse tamamının hastane, sanatoryum, klinik gibi sağlık kurumlarında geçmesi bunu açıklamaktadır.

“Şüphe”de yer alan yabancı sözcükler incelendiğinde ise romanda yabancı dilde konuşturulan karakterlerin en az bir yabancı dil bildiğini, dolayısıyla toplumun üst tabakasına ait olduğunu düşündürecek genel kültür bilgisine sahip karakterler oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda romanda bu karakterlerin toplumun diğer bireylerinden farklılaşan üst düzey bir üslup kullandıklarını söylemek mümkündür. Dürrenmatt bu üslubu okura aktarırken İtalyanca, İngilizce, Fransızca ve Latince sözcüklerden yararlanmışır.

Romanda yer alan kalıplaşmış sözcük dizileri çoğunlukla deyimlerden oluşmaktadır. Yarattıkları yüksek imge gücüyle, anlatılmak istenenin daha uzun süre akılda kalıcı olmasını sağlayan deyimlerin romana yoğun bir anlam örgüsü ile yüksek bir üslup düzeyi kazandırdığı aşağıdaki örnek üzerinden de anlaşılmaktadır.

“*Du Narr von einem Detektiv; die Zeit selbst hat dich ad absurdum geführt!*”
(DVD, 117)

“*Seni dedektif delisi; zamanın kendisi seni anlamsızlıklara sürükledi!*”

Bu örnekte yer alan “ad absurdum führen” deyimini bir kimsenin ya da bir şeyin anlamsızlığını ortaya koymak anlamında kullanılmaktadır. Latince “ad absurdum” *saçma* anlamına gelmektedir. Bu ifade Almanca “führen” (yol göstermek, bir yöne götürmek) eylemiyle birlikte kullanıldığında “bir kimsenin ya da bir şeyin saçmalığını, anlamsızlığını ortaya koymak” anlamına gelmektedir.

Romanda yer alan iletişimsel sözler arasında “*Wie geht’s?*” (*nasılsın?*) (DVD, 15), “*Gott sei Dank!*” (*şükürler olsun!*) (DVD, 14), “*es tut mir leid*” (*üzgünüm*) (DVD, 68) ya da Bern lehçesine ait “*Grüebach*” (*selam*) (DVD, 67) gibi kullanımlar görülürken atasözü kullanımına rastlanmamıştır. Özellikle aynı anlama gelmelerine rağmen üslup bakımından farklılaşmış söz dağarcığına ait kullanımlar üslup düzeyleri arasındaki farkı ortaya koyarken Dürrenmatt’ın üslup düzeyi yüksek olan kullanımı tercih ettiği tespit edilmiştir.

Dürrenmatt'ın "Şüphesiz" adlı polisiye romanı söz dizimsel üslup başlığı altında incelendiğinde, romanda yer alan cümlelerin kapsamının roman boyunca farklılıklar gösterecek şekilde düzenlendiği, kısa ve uzun cümlelerin amacına uygun olarak kullanıldığı görülmüştür. Karakterlerin diyaloglarındaki cümleler genelde kısarken anlatıcının cümleleri daha uzun tutulmuştur. Aşağıda verilen örnekteki gibi anlatıcının uzun cümlelerle konuşması, okurun düşünme hızına eşit ve okurun takipte kalabilmesi açısından önem taşımaktadır. Kısa cümlelerin arasında yer alan nokta nedeniyle okurun düşünce süreci kesintiye uğratılmaktadır. Uzun cümlelerde ise böyle bir duraksama olmayacağından okurda yaratılmak istenen düşünce süreci kesintiye uğramamakta, böylece okurun zihninde olayların canlandırılabilmesi ve bulmacanın heyecanını akıcı bir biçimde takip edebilmesi sağlanmaktadır.

Romanda yer alan ve uzun kategorisine alınabilecek cümlelere örnek olabilecek aşağıdaki cümle, Bärlach'ın sözlerini dolaylı anlatımla okura aktaran anlatıcının cümleleridir.

"Aus lauter Phantasiemangel begehe ein braver Geschäftsmann zwischen dem Aperitif und dem Mittagessen oft mit irgendeinem gerissenen Geschäft ein Verbrechen, das kein Mensch ohne und der Geschäftsmann am wenigsten, weil niemand die Phantasie besitze, es zu sehen." (DVD, 15)

Hayal gücü eksikliğinden kendi halinde iş adamının biri aperatif ile öğle yemeği arasında genelde kurnaz bir iş çevirerek suç işliyor, iş adamı da dahil olmak üzere kimse bunun farkına varamıyordu.

Romanda yer alan kısa cümlelere örnek ise genelde karşılıklı düşünce alışverişinden ya da Bärlach'ın şüphesini aydınlatmak için yaptığı sorgulamalardan oluşmaktadır.

"Wie heißen Sie denn, Schwester?"

'Ich bin die Schwester Kläri.'

'Aus Bern, nicht wahr?'

'Aus Biglen, Herr Kramer.'" (DVD, 66)

"Peki, adınız nedir hemşire?"

"Ben hemşire Kläri."

"Bern'den değil mi?"

“Biglen’den, Bay Kramer.”

Bu diyalogda yer alan cümleler Bärnach ve hemşire Kläri’nin tanıştığı sahneye aittir. Bärnach hemşirenin İsviçre Almancasına çalan konuşmasından hareketle nereli olduğunu kısa cümlelerle sormaktadır.

Romanda yer alan cümle türleri incelendiğinde ise nesnellik bildiren ifade değeri taşımaları bakımından ifade cümlelerinin genelde anlatıcıya ait olduğu ortaya çıkmıştır.

“Der Alte war allein.” (DVD, 63)

Yaşlı yalnızdı.

“Die Ärztin beugte sich über ihn.” (DVD, 86)

Kadın doktor onun üzerine eğildi.

“Sie reichten einander die Hand.” (DVD, 65)

Birbirlerine ellerini uzattılar.

Romandaki anlatıcıya ait bu ifade cümleleri kahramanların durum ya da hareketlerini bildiren cümlelerdir. Bu bağlamda bu cümleler nesnel bir üslup değerine sahiptir.

Romanda yer alan bir diğer cümle türü ise ünlem cümleleridir. Buna örnek olarak Dr. Hungertobel’in Bärnach’la yaptığı bir konuşmada kullandığı ünlem cümlesi gösterilebilir.

“Du begibst dich in eine fürchterliche Gefahr, wenn deine Spekulation stimmt, denn Emmenberger ist dann ein Teufel!” (DVD, 50)

Kendini büyük bir tehlikenin içine atarsın; çünkü eğer şüphelerinde haklı çıkarsan Emmenberger da şeytan demektir!

Bur örnekte Dr. Hungertobel’in arkadaşı adına duyduğu korku ve endişe hakkında bilgi verilmektedir.

Romanda yer alan bir diğer cümle türü ise soru cümlesidir. Soru cümlelerinin de ünlem cümleleri gibi karakterlerin diyaloglarında yer aldığı görülmektedir.

“Aber wer von uns jungen Studenten besaß die nötige Geistesgegenwart schon?” (DVD, 20)

“Genç öğrenciler olarak hangimiz gerekli soğukkanlılığa sahiptik ki?”

Dr. Hungertobel'in Bärlach'a yönelttiği bu soru cümlesini cevabı bilinen soru cümleleri altında değerlendirmek mümkündür. Retorik bir özellik taşıyan bu soru cümlesinin daha etkili bir anlatım ve sorulan sorunun cevabına vurgu yapmak amacıyla tercih edildiği görülmektedir.

Basit, sıralı ve bileşik cümleler, üsluba söz dizimsel açıdan etki edebilecek unsurlardır. Bu nedenle bu cümle türleri de Dürrenmatt'ın "Şüphe" adlı romanında incelenmiştir. Basit cümleler, devrik kurulmadıkları takdirde metne üslup bakımından herhangi bir katkı sağlamamaktadır. Romanda yer alan basit cümlelere aşağıda bir örnek verilmiştir.

"Emmenberger schüttelte den Kopf." (DVD, 101)

Emmenberger kafasını salladı.

Basit cümleler, söz dizimsel üslup incelemesinde herhangi bir üslup farklılaşması yaratmadığı için farklılaşmış üslup araştırmalarında araştırmacıya yol göstermek bakımından yetersiz olabilmektedir. Ancak sıralı cümleler, basit cümlelerle kıyaslandığında, nesne ya da olayları virgül ya da bağlaçlarla art arda sıralayarak hem anlatımı güçlendirmekte hem de okurun zihninde bir resim oluşturmaktadır. Bu durum aşağıdaki cümlede görülmektedir.

"Einmal wird mein Spiel zu Ende sein, irgendwo wird einmal meine Rechnung nicht stimmen." (DVD, 112)

"Bir gün oyunum bitecek, bir gün bir yerlerde hesabım tutmayacak."

Bu örnekte yer alan sıralı cümle birbirinden bağımsız iki ana cümleden oluşmaktadır. Böylece virgül kullanımı ile noktanın yol açacağı duraksamadan kaçınılmış ve bağımsız cümlelerle ifade edilmek istenen, tek bir cümle olarak aktarılmıştır. Bu akıcı cümle okurun zihninde okuma sırasında gelişen düşünme süreçlerini de bu sayede kesintiye uğratmamıştır.

Romanda rastlanan bir diğer cümle türü bileşik cümledir. Aralarında mantık ilişkisi bulunan iki cümleden oluşan bileşik cümleler, anlatıma canlılık katması ve okurun düşünme sürecini canlı tutması bakımından önemli bir üslup değeri taşımaktadır. Bileşik cümle için romandan seçilen bir örnek aşağıdaki verilmiştir.

"Ich wäre ein schlechter Schachspieler, wenn ich nicht mit dieser Möglichkeit rechnete." (DVD, 101)

"Bu ihtimali hesaba katmasaydım kötü bir satranç oyuncusu olurdu."

Bu örnekte yer alan bileşik cümlede ana cümle ve yan cümle arasında şart kipine bağlı bir mantık ilişkisi olduğu görülmektedir.

Roman, cümle öğelerinin yeri açısından incelendiğinde öğelerinin yeri değişmiş cümleler ile tek ögeli ya da eksilteli cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. Romanda öğelerinin yeri değişmiş cümleler, vurgulanmak istenen ögenin genelde cümle başına, yani yüklemün önüne getirilmesiyle kurulmuştur. Böylece eserin anlatım gücü arttırılmış ve esere yüksek bir üslup düzeyi kazandırılmıştır.

“Auch an der Leiche in Hamburg habe man diese Narbe gefunden, sagte Bärlach befriedigt.” (DVD, 45)

Hamburg’daki cesette de bu yara izini bulmuşlar, dedi Bärlach memnun bir şekilde.

Bu cümlede vurgulanmak istenen cümle ögesi cümlenin başına getirilmiştir. Çünkü vurgulanmak istenen yara izinin kendisi değil, Hamburg’daki cesedin de aynı yara izine sahip olmasıdır.

Dürrenmatt romanında tek ögeli cümlelere de yer vermiştir. Özellikle karakterlerin konuşmalarında ve günlük konuşma üslubunun hâkim olduğu diyaloglarda tek ögeli cümlelere rastlanmaktadır.

Dr. Marlok ve Bärlach arasında Dr. Emmenberger hakkında geçen aşağıdaki diyalogda tek ögeli cümle örnekleri yer almaktadır.

‘Emmenberger hat einen deutschen Arzt namens Nehle ermordet und ohne Narkose operiert’, sagte Bärlach kaltblütig.

(...)

‘Er hat noch viel mehr gemacht, unser Doktor’, entgegnete die Ärztin.

‘Sie wissen es!’

‘Gewiß.’

‘Sie geben zu, daß Emmenberger unter dem Namen Nehle Lagerarzt in Stutthof war?’ fragte er febrig.

‘Natürlich.’ (DVD, 79-80)

‘Emmenberger, Nehle adındaki bir Alman doktoru öldürdü ve narkozsuz ameliyat etti’ dedi Bärlach soğukkanlılıkla.

(...)

“O çok daha fazlasını yaptı, bizim doktorumuz”, diye yanıtladı doktor hanım.

“Biliyorsunuz yani!”

“Elbette”

“Emmenberger’in Nehle adı altında Stutthof toplama kampında bulunduğunu itiraf ediyorsunuz?” diye sordu heyecanla.

“Tabii ki”

Dr. Marlok Bärlach’ın sorularına zarfla kurulmuş tek ögeli cümlelerle cevap vermektedir. Tek ögeli cümlelerin amacı art arda kullanılarak okurun zihninde bir film şeridi etkisi yaratmaktır. Ancak romandan alınan örnekler tek ögeli bir cümlenin yalnız başına kullanıldığını göstermektedir. Bu bağlamda romanda yüksek bir üslup düzeyi oluşturacak olan art arda sıralanmış tek ögeli cümleler değil, günlük konuşma üslubuna daha yakın olan ve tek başına kullanılan tek ögeli cümlelerin seçildiği görülmektedir.

Dürrenmatt’ın incelenen romanında yer alan ve cümle ögelerinin yeri bakımından değerlendirilecek bir diğer cümle ise eksiltili cümledir. Eksiltili cümleler tek başlarına değil ancak başka bir cümle ya da duruma bağlı olarak anlaşıldığından belirli bir üslup değeri ortaya koymaktadır. Romanda yer alan eksiltili cümleler için aşağıda bir örnek gösterilmiştir.

“Wissenschaftler und Scharlatane, oft beides in einer Person.” (DVD, 10)

“Bilim adamları ve şarlatanlar, sıklıkla bir kişide ikisi bir arada.”

Bu eksiltili cümle örneğinde Hungertobel, Dr. Emmenberger’in nasıl bir bilim adamı olduğuna yönelik Bärlach’ın sorusuna cevap vermektedir. Ancak kurduğu cümlenin yüklemine eksik olduğu görülmektedir.

Yüklemsiz bir başka eksiltili cümle örneğinde sadece zaman zarfı kullanılmıştır.

“Waren Sie nicht in Deutschland, Doktor Emmenberger?”

“Vor Jahren.” (DVD, 67)

“Almanya’da bulunmadınız mı Doktor Emmenberger?”

“Yıllar önce.”

Dr. Emmenberger'in eksiltili cümlesi ancak Bärlach'ın soru cümlesiyle birlikte anlam kazanmaktadır. Bärlach'ın soru cümlesindeki *bulunmak* eylemi Dr. Emmenberger'in eksiltili cümlesini tamamlamakta ve *Bir yıl önce Almanya'da bulundum* biçiminde değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır.

Verilen eksiltili cümle örneklerinden günlük konuşma üslubunun metinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Dürrenmatt'ın polisiye romanı "Şüphesiz", Sowinski'nin üslup inceleme yönteminin son basamağı olan edebî sanatlara göre incelendiğinde ise benzetme, eğretilme, yineleme, dolaylı adlama, bağlaşıklık ve derecelendirme sanatlarının romanda yer aldığı görülmüştür. Aşağıda bu sanatlar eserden örneklerle gösterilmiştir.

Benzetme Sanatı:

"(...) seine weitaufgerissenen Augen glänzten wie zwei weiße, nasse Kiesel."
(DVD, 22)

(...) kocaman açılmış gözleri iki parlak beyaz çakıl taşı gibi parlıyordu.

"Da wurde des Riesen Antlitz wie ein grauer vorweltlicher Stein, in den hinein die Narben wie mit einem Meißel gehauen waren" (DVD, 119)

Birden devin çehresi, yara izleri bir keskiyle üzerine oyulmuş eski çağlara ait gri bir taş benzetti.

"So soll man denn wohl hinters Fegen und Scheuern, wenn man am Vaterland Flecken und schmutzige Stellen entdeckt, wie ja sogar auch der Herkules den Stall des Augias ausmistete (...)" (DVD, 55)

Tıpkı Herkül'ün Augias'ın ahırını temizlediği gibi insan da, anavatanında lekeler ve kirliliği görünce onları süpürmeye bakmalı, gibi (...)

Dürrenmatt, bu örneğin yer aldığı konuşmada vatan sevgisinden utananlar ile vatani için çaba göstermeyenleri eleştirirken Bärlach'ın ağzından yaptığı benzetmeler sayesinde de roman metnine edebî bir üslup değeri kazandırmaktadır.

Eğretilme Sanatı:

"Hungertobel geriet in dichte Wagenschwärme, die von allen Seiten in diese Lichtfülle hineinglitten, sich in die Nebengassen verteilten und ihre Eingeweide öffneten, aus denen es nun herausquoll (...)" (DVD, 61)

Hungertobel her taraftan bu ışık huzmesine kayan, yan yollara yayılan, onların içlerini açan ve sonuçta oradan dışarı taşan yoğun araba selinin içine girdi.

“Ein Verkehrspolizist tauchte auf, ein Automat, der mechanisch die Arme und Beine bewegte” (DVD, 62)

Bir trafik polisi ortaya çıktı, kollarını ve bacaklarını mekanik bir biçimde hareket ettiren bir otomat.

Yineleme Sanatı:

“Zweimal schon hatte sein Chef, der Untersuchungsrichter Lutz, sich mit dessen Tod abgefunden, und zweimal durfte er neue Hoffnung schöpfen, als endlich kurz vor Weihnachten die Besserung eintrat.” (DVD, 5)

Amiri olan soruşturma hâkimi Lutz iki defa onun ölüm haberine hazırlanmış ve nihayet Noel'den kısa süre önce iyileşince iki defa yeniden umutlanmıştı.

“In Chile, in Chile’, sagte Bärlach.” (DVD, 8)

“Şili'de, Şili'de”, dedi Bärlach.

“Nun, nun’ versuchte Bärlach zu begütigen, aber Fortschig wurde immer wilder.” (DVD, 53)

“Tamam, tamam” diye yatıştırmaya çalıştı Bärlach, ancak Fortschig daha da öfkeleniyordu.

“Menschen, Menschen!” (DVD, 61)

“İnsanlar, insanlar.”

“Die Polizei, die Polizei’, fuhr Emmenberger fort und sah den Kranken nachdenklich an.” (DVD, 104)

“Polis, polis”, diye devam etti Emmenberger ve düşüncel bir biçimde hastaya baktı.

“Die Zeit, mein Freund, die Zeit.” (DVD, 13)

“Zaman dostum, zaman.”

“(…) wenn man’s genau nehme und die Phantasie habe. Die Phantasie, das sei es eben, die Phantasie! Aus lauter Phantasiemangel (…)” (DVD, 16)

(…) ancak yakından bakıldığında ve hayal gücü de eklendiğinde. Hayal gücü, evet işte hayal gücü! Hayal gücü eksikliğinden (...)

Dolaylı Adlama Sanatı:

“Der fürchterliche Alte (...) dieser götzenhaft undurchsichtige Kranke” (DVD, 50)

Dehşet verici yaşlı (...) bu put gibi anlaşılmaz hasta (...)

“Der Alte legte sich wieder in die Kissen zurück, die Hände hinter dem Kopf.”
(DVD, 25)

Yaşlı yine yastıkların arasına uzandı, elleri kafasının arkasında.

“Was hast du denn?’ fragte der Kranke verwundert.” (DVD, 5)

“Neyin var?” diye sordu yaşlı şaşkın bir halde.

Dürrenmatt'ın dedektif Bärlach'tan bahsederken sıklıkla başvurduğu bu söz sanatıyla yaşlı ve hasta gibi adlandırmalarla dedektif Bärlach'ı tanımladığı görülmektedir. Okur, bu adlandırmaların Bärlach'ı kastettiğini metnin bağlamından anlayabilmektedir. Dolaylı adlama, Bärlach'ın içinde bulunduğu psikolojik ve fiziksel durum hakkında okurun bilgi sahibi olması açısından da yol gösterici olmaktadır.

Bağlaçsızlık Sanatı:

“(...) Verkehrspolizei, Trolleybus, Hunden, Briefmarkensammlern, Kugelschreibern, Radioprogrammen, Theaterklatsch, Trambiletten, Kinoreklame, Bundesräten und Jassen” (DVD, 52)

(...) trafik polisi, trolleybus, köpekler, pul koleksiyoncusu, tükenmez kalemler, radyo programları, tiyatro dedikoduları, tramvay biletleri, sinema reklamları, federal hükümetler ve kart oyunları.

“(...) die Häuser, die Türme, die Lichter, die Menschen (...)” (DVD, 62)

(...) evler, kuleler, ışıklar, insanlar (...)

Dürrenmatt'ın romanda bağlaç kullanmadan sıraladığı ve örneklerde görülen adlar virgülle sıralanmıştır. Bu adlar arasında noktanın yaratacağı kesintiye yumuşatan virgül sözcükler arasında kolay bir geçiş sağlamak ve sıralanan sözcüklerin okurun zihninde bir film şeridi etkisi yaratmasını sağlamaktadır.

Derecelendirme Sanatı:

“(...) einmal stirbt man, in einem Jahr, wie die Städte, die Völker und die Kontinente einmal sterben.” (DVD, 62)

(...) bir yıl içinde şehirler, uluslar ve kıtaların öldüğü gibi günün birinde insan ölüyor.

“Dem Verbrecher jedoch, einen Arzt in Zürich, dem wir kein Pardon geben, weil er nie einen gab, den wir erpressen, weil er erpreßte, und den wir schließlich morden, weil er unzählige mordete (...)” (DVD, 92)

Ama o suçluyu, hiç özür dilemediği için özür borçlu olmadığımız, şantaj yaptığı için şantaj yaptığımız ve neticede sayısız kişi öldürdüğü için öldürdüğümüz bu Zürich’li doktoru (...)

Eserde yer alan ve örnekleri burada gösterilen edebî sanatlar, esere edebî değer kazandırmakla birlikte onu yalın bir dile sahip klasik polisiye romanlardan da ayırmaktadır. Dürrenmatt, romanında yer verdiği edebî sanatlar sayesinde daha yüksek bir üslup düzeyi elde etmiş ve anlatımdaki canlılık ve akıcılığı kaybetmemiştir. Romandan örneklenen benzetme, eğretileme, yineleme, dolaylı adlama, bağlaçsızlık ve derecelendirme sanatlarının, romana edebî bir değer kazandırdığını söylemek mümkündür. Dürrenmatt, romanına kattığı edebî değer sayesinde eserin klasik polisiye romanlardan ayrılmasını sağlamış ve edebî bir polisiye roman örneği ortaya koymuştur. Romanda yer alan kalıplaşmış sözcük dizilerinin sahip olduğu yüksek üslup düzeyine bir de sayılan edebî sanatlar eklenince “Şüpheler” adlı romanın edebî değer taşıdığı ortaya çıkmakta, böylece klâsik polisiyelerden üslup bakımından farklılaştığı da görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Friedrich Dürrenmatt’ın “Şüpheler” adlı eseri klâsik polisiye anlatıların kurgusal özellikleri ve edebî metinlerde üslubu belirleyen unsurlar açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda yazarın türün özelliklerinin dışına çıktığı görülmüştür. İlk inceleme kısmında kurgusal açıdan türün şablon özelliklerine uymayan kurgu öğeleri örnekler üzerinden gösterilmiştir. Buna göre eserin polisiye türünün geleneğinden ve gizem bileşenlerinden uzaklaştığı da ortaya çıkmaktadır. Eserde elbette okurun anlamaya ve çözmeye çalıştığı bir gizem bulunmaktadır. Ancak eserin dedektifi bu gizemi yardımcıları olmadan çözmekte ve eserde yer alan dedektifin özellikleri ve vakayı çözümlenme yöntemi klâsik polisiyenin kurgusundan farklılaşmaktadır. Çünkü eserde ne dedektifin ortaya çıkması için bir ön koşul olan cinayet ne de klâsik polisiye roman dedektiflerinin özelliklerini taşıyan bir dedektif yer almaktadır. Elde edilen bu sonuçlar konu üzerinde çalışan araştırmacıların mutabık olduğu verilerdir. Ancak bu sonuçlar incelenen eserin

yığın edebiyatı altında değerlendirilemeyeceği görüşünü yalnızca kısmen desteklemektedir. Bu sebeple ikinci inceleme kısmında eser, üslup özellikleri bakımından da incelenmiş ve edebî değer taşıdığı gösterilmeye çalışılmıştır. Eserde yapılan üslup incelemesi sonucunda ise Dürrenmatt'ın sözcük ve cümle düzeyinde ortaya koyduğu üslup değeri ve edebî sanatların kullanımıyla polisiye roman türünde alışlagelmişin dışında yüksek bir üslup düzeyi benimsediği görülmektedir. Yazar ayrıca İngilizce, Latince, Fransızca gibi farklı dillerden de yararlanmaktadır. Bu onun karakterlerin sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgi verme biçimidir. Yine jargon ve lehçe kullanması okurun eserin karakterleri hakkında fikir sahibi olmasını amaçlamaktadır. Sonuç olarak eser, gerek kurgu gerekse üslubuyla bilinen ve türün şablon özelliklerinden uzaklaşmış, ancak polisiye türünün genel yapısına da sadık kalabilmiştir. Bahsi geçen uzaklaşma sonucunda Dürrenmatt'ın kurgu ve üslup özellikleriyle bu türe yeni bir bakış açısı kazandırdığını ve yeni bir yaklaşımın oluşmasını sağladığını söylemek mümkündür. Yazarın eseri, şablonlara sıkıştırılmamış bir polisiye roman yazmanın mümkün olabileceğinin göstergesidir. Dürrenmatt'ın "Şüpheler" adlı romanı ortaya çıkan bu özellikleriyle yığın edebiyatı içerisinde değerlendirilemeyecek bir polisiye roman örneğidir.

KAYNAKÇA

Chesterton, Gilbert Keith. "Verteidigung und Dedektivgeschichten" *Der Kriminalroman I – Zur Theorie und Geschichte einer Gattung*. Ed. Jochen Vogt. München: Fink Verlag, 1992. 95.

Dürrenmatt, Friedrich. *Der Verdacht*. Köln: Rohwolt, 1989.

---. "Theaterprobleme" *Gesammelte Werke, Bd. 7: Essays, Gedichte*. Zürich: Diogenes, 1996.

---. *Über Friedrich Dürrenmatt*. Zürich: Diogenes, 1986.

Götting, Ulrike. *Der deutsche Kriminalroman zwischen 1945 und 1970*. Wetzlar: Kletsmeier, 1998.

Klotz, Aiga. *Kinder- und Jugendliteratur in Deutschland 1840–1950: Band IV: R–S*. Stuttgart: Springer Verlag, 2016.

Knox, Ronald. "Polisiyenin On Emri" *Virgül* 5 Şubat 1998: 7.

Nusser, Peter. *Der Kriminalroman*. Stuttgart: Springer Verlag, 2003.

- Proll, Harry. "Die Wirkung der Kriminalromane" *Der Kriminalroman I – Zur Theorie und Geschichte einer Gattung*. Ed. Jochen Vogt. München: Fink Verlag, 1992. 500.
- Riedlinger, Stefan. *Tradition und Verfremdung*. Marburg: Tectum Verlag, 2007.
- Roloff, Bernhard ve Georg Seeblen. *Cinayet Sineması Polisiye Sinemanın Tarihi ve Mitolojisi, Sinemanın Temelleri-3*. İstanbul Alan Yayıncılık, 1997.
- Schmid, Wolf. *Elemente der Narratologie*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2014.
- Sowinski, Bernhard. *Stilistik. Stiltheorien und Stilanalysen*. Stuttgart: Metzler Verlag, 1991.
- Suerbaum, Ulrich. "Der gefesselte Detektivroman. Ein gattungstheoretischer Versuch" *Der Kriminalroman. Poetik – Theorie – Geschichte*. Ed. Jochen Vogt. München: Fink Verlag, 1998. 84-96.
- Van Dine, S.S. "Twenty rules for writing detective stories" *American Magazine*, The American Federation of Arts. 1928: 26-30.
- Vikman, Sanna. *Zur Subkategorisierung der Kriminalliteratur am Beispiel von zwei Kriminalromanen: Happy birthday, Türke! (1987) von Jakob Arjouni und Der Hahn ist tot (1993) von Ingrid Noll*. Vaasa Üniversitesi. 2008. Web. 22.11.2019.